

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΓΡΙΝΙΕΖΑΚΗΣ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα Λαρίσης και Τυρνάβου κ. Γερώνυμε,
έκλεκτέ αδελφέ και φίλε,
Έξοχώτατε κ. Άγγελε Συρίγο, Υφυπουργέ Παιδείας και Θρησκευμάτων,
Έξοχώτατε κ. Περιφερειάρχρα,
Άξιότιμε κ. Δήμαρχε,
Άξιότιμοι κ. Βουλευτές και λοιποί Άρχοντες του τόπου,
Έλλογιμώτατοι κ. καθηγητές και αγαπητοί έκλεκτοι παρόντες,

Έπιθυμώ ταπεινά και καρδιακά, από τή μακρινή Αύστραλία, πού έχει
μά ύπερήφανη και ζωντανή Όμογένεια σχεδόν 1.000.000 ανθρώπων,
νά συγχαρῶ για αύτή τίν πολύ όμορφη πρωτοβουλία νά οργανώσετε μέσα στό
πλαίσιο τής συμπληρώσεως 200 έτών από τίν έναρξη τής Έλληνικής Έπανα-
στάσεως, αύτήν τίν εκδήλωση, και μάλιστα στόν χώρο τής Ιατρικής Σχολής
του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Έπιθυμώ νά εύχαριστίσω μέ όλη μου τίν καρ-
διά τόν έκλεκτό Ποιμενάρχη σας, Μητροπολίτη Γερώνυμο διότι ή φιλάδελφος
αγάπη του μās δίδει τίν δυνατότητα αύτής τής επικοινωνίας σήμερα μεταξύ
Έλλάδος και πέμπτης Ήπειρου. Καταθέτω δέ ένώπιόν σας μέ απόλυτη ειλι-
κρίνια τίν βαθύτατη εκτίμησή μου προς τό σεπτό πρόσωπό του. Όπως τό
ξερετε όλοι σας, ό Μητροπολίτης Λαρίσης και Τυρνάβου Γερώνυμος είναι ένας
εύλογημένος Γεράρχης τής Έκκλησίας του Χριστού. Ό άρχιερατικός του δόλι-
χος μās παραδειγματίζει ή δέ εύγενική του παρουσία μās διδάσκει διακριτικά
και άθόρυβα. Πραγματικά ό Μητροπολίτης σας είναι επίσκοπος όλος φῶς,
όλος χαρά, όλος εύσπλαχνία, όλος εύεργεσία, όλος αγάπη. Τόν εύχαριστώ και
εύχομαι ό Θεός νά του δίνει πολλά χρόνια για νά ποιμαίνει τίν ιστορική και
πολλά παθούσα ύπέρ του Γένους μās Μητρόπολη Λαρίσης και Τυρνάβου.

Ὁ Θεός μᾶς ἀξιώνει φέτος νά ἐορτάζουμε μέ ὑπερηφάνεια οἱ ἀπανταχοῦ Ἕλληνες τά 200 χρόνια ἀπό τήν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, τοῦ ξεσπικωμοῦ τοῦ Γένους πού ὀδήγησε στήν ἀποτίναξη τῆς τουρκικῆς σκλαβιάς καί στήν ἴδρυση τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους. Μέσα ἀπό τήν πληθώρα τῶν ἐπετειακῶν ἐκδηλώσεων, ἐκείνων πού ἔχουν ἤδη πραγματοποιηθεῖ καί ἐκείνων πού θά πραγματοποιηθοῦν ὡς τό τέλος τοῦ τρέχοντος ἔτους, τόσο στήν Ελλάδα ὅσο καί στό ἐξωτερικό (ἐμεῖς ἐδῶ στήν Αὐστραλία γιά παράδειγμα πραγματοποιήσαμε πάνω ἀπό 250 ἐπετειακές τέτοιες ἐκδηλώσεις), φρονῶ ὅτι ἔχει καταστῆ πλέον ἀδιαμφισβήτητο, ἀκόμη καί στούς κόλπους ἐκείνων πού ὡς τώρα ἀρνοῦνταν ἐπίμονα τήν ἱστορική πραγματικότητα, ὅτι τό πνευματικό ὑπόβαθρο τοῦ Ἀγῶνα τοῦ '21 ἦταν ἡ πρωτίστως ἡ ὀρθόδοξη πίστη. Δέν χρειάζεται ἐκτενῆς ἐπιχειρηματολογία γιά νά ἐπιβεβαιώσει κάποιος τό ἐν λόγω συμπέρασμα. Ἀρκεῖ νά ἐπαναφέρουμε στή μνήμη μας τίς πέντε λέξεις τῆς ἐπικεφαλίδας τῆς ἐπαναστατικῆς προκήρυξης τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη: «Μάχου ὑπέρ Πίστεως καί Πατρίδος!» Γιά τήν πίστη καί τήν πατρίδα, καλοῦσε ὁ Ὑψηλάντης τοὺς Ἕλληνες νά ἀγωνιστοῦν – πρῶτα γιά τήν πίστη καί μετὰ γιά τήν πατρίδα.

Καί πράγματι οἱ Ἕλληνες ξεσπικώθηκαν γιά νά διεκδικήσουν τήν ἐλευθερία τους ἀπό τόν ὀθωμανικό ζυγό, ἐμπνεόμενοι ἀκριβῶς ἀπό τά ἰδανικά τῆς πίστεως καί τοῦ Γένους. Πῶς ὁμως κατόρθωσαν νά διατηρήσουν στήν καρδιά καί στήν ψυχή τους αὐτά τά ἰδανικά, μέσα στά τετρακόσια χρόνια ὑποδούλωσης στοὺς Ὀθωμανούς;

Στό ἐρώτημα αὐτό ἀπαντᾷ ἀφοπλιστικά –ἤδη ἀπό τό ἔτος 1825– ὁ σπουδαῖος διπλωμάτης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί μετέπειτα πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας, Ἰωάννης Καποδίστριας. Οἱ Ἕλληνες, ὅπως ἔγραφε σέ ἐπιστολή του πρὸς Εὐρωπαίους διπλωμάτες ὁ Καποδίστριας, «εἰς τήν Ἐκκλησίαν καί διά τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἔπαυσαν νά ἀποτελοῦν χωριστὴν ἐθνότητα, ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπερισχύσεως τῶν Τούρκων». Ἡ Ὀρθοδοξία συνδέθηκε μέ τό ἑλληνικό Γένος μέ ἓνα σύνδεσμο ἀγάπης, θυσίας καί θριάμβου. Εἶναι δέ σαφές ὅτι χωρὶς τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί τήν χριστιανική κληρονομιά ἡ Ελλάδα δέν θά ὑπῆρχε μέ τί μορφή πού ὑπάρχει σήμερα. Ὁ ἐθνικός μας ἱστορικός Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος γράφει: «Τό ἑλληνικόν Ἔθνος δέν διεσώθη, τουλάχιστον δέν διέσωσε τήν ἱστορικήν του ἀξίαν, εἰμὶ διά τῆς μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ συμμαχίας». Καί ὁ σοφός ἱστορικός Σπυρίδων Ζαμπέλιος, σέ ἀπόλυτη συμφωνία μέ τόν ἐθνικό μας ἱστορικό, παρατηρεῖ: «Τό ὄνομα τῆς Ἑλλάδος ἄνευ τοῦ χριστιανισμοῦ δέν ἤθελεν ἴσως ὑπάρχει σήμερον ἢ ἐντὸς βιβλιοθηκῶν καί εἰς σοφῶν τινῶν ἀναμνήσεις».

Ἡ Ὄρθόδοξη Ἐκκλησία λοιπόν ἦταν αὐτὴ πού, ὄχι χωρὶς ἀγῶνες, ὄχι χωρὶς θυσίες καὶ αἷμα, κράτησε ἀναμμένη τὴ φλόγα τῆς πίστεως καὶ διαφύλαξε τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἐπιχειρῶντας μίαν σύντομη ἀναδρομὴ στὰ δύσκολα καὶ ζοφερά χρόνια πού ἀκολούθησαν τῆς πτώσης τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὀφείλουμε καταρχάς νὰ σημειώσουμε τὸν καθοριστικὸ ρόλο πού διαδραμάτισε τὸ Οἰκουμενικὸ μᾶς Πατριαρχεῖο, ἕναν ρόλο ἐθναρχικό.

Ἡ κανονικὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὴν Ἄλωση ἐκτεινόταν ἅμεσα ἢ ἔμμεσα ἀπὸ τὴν Κρήτη μέχρι τὴν Βαλτικὴ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴ μέχρι τὸν Πόντο καὶ τὴ Γεωργία, ἡ δὲ ἐθναρχικὴ του ἀποστολὴ εἶχε ἅμεση ἀναφορὰ σὲ ὅλους τοὺς Ὄρθόδοξους τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀφοῦ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀναγνωρίστηκε καὶ ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη ὡς ἀνώτατος θρησκευτικὸς καὶ ἐθνικὸς ἀρχηγὸς ὄλων τῶν Ὄρθόδοξων χριστιανῶν τοῦ κράτους.

Μέσα στὶς νέες συνθήκες, ἡ Μητέρα Ἐκκλησία ἀνέλαβε τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἐποπτεία, τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ λειτουργία τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, ὅπως ἐπίσης καὶ σημαντικὲς ἀρμοδιότητες γιὰ διοικητικές, ἀστικές, ποινικὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Βεβαίως, ἡ θεωρητικὴ κατοχύρωση τῶν συγκεκριμένων προνομίων δὲν ἐφαρμόστηκε πάντοτε στὴν πράξη ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη καὶ ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς διοικητές.

Πολλὲς φορές, μάλιστα, οἱ Πατριάρχες γίνονταν ἀποδέκτες τῆς ὀργῆς τῆς ὀθωμανικῆς διοίκησης καὶ τοῦ Σουλτάνου, ὑφιστάμενοι ἀπὸ ἐκθρονίσεις καὶ ἐξορίες μέχρι φρικτὰ βασανιστήρια καὶ μαρτυρικοὺς θανάτους. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἀπὸ ὅλους τοὺς Πατριάρχες –ἄνω τῶν 100– πού ἀνέβηκαν στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλεως ἕως τὸ ξέσπασμα τοῦ Ἀγῶνα τοῦ '21, «μόνο 13 ἐκλείσαν ἥρεμα τὰ μάτια τους. Ὅλοι οἱ ἄλλοι πέθαναν πνιγμένοι, μαχαρωμένοι, κρεμασμένοι, φυλακισμένοι, ἐξόριστοι καὶ ἐκθρονισμένοι» (Μιχ. Περάνθη, *Τὸ Εἰκοσένα*). Ὁ κατάλογος αὐτὸς διευρύνεται σημαντικὰ ἂν προστεθοῦν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ κατώτεροι κληρικοὶ πού ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴν πατρίδα, πρὶν ἀκόμα ξεκινηθεῖ ἡ Ἐπανάσταση.

Ὅφείλουμε ὅμως στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ μνημονεύσουμε τὸν ἐθνομάρτυρα Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', τὸν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία μᾶς ἔχει ἀνακηρύξει Ἅγιο. Δυστυχῶς, ὅσοι ἐμμονικά ἐχθρεύονται τὴν Ὄρθοδοξία, συχνάκις ἐπικαλοῦνται τὸν λεγόμενο «ἀφορισμό» πού ἐξέδωσε ὁ Γρηγόριος Ε' κατὰ τοῦ Ὑψηλάντη, γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν ἀνιστόρητους ἰσχυρισμούς, μὲ σκοπὸ νὰ ὑποβαθμίσουν

τόν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἑλληνικὴ Ἐθνεγερσία. Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητά τους διαπεύδει κατηγορηματικά, καθότι κάθε καλόπιστος μελετητὴς τῶν γεγονότων διαπιστώνει ὅτι ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ ἐργάστηκε ἐν ζωῇ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ δέχθηκε νὰ θυσιαστῆ ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του, καίτοι τοῦ προσφέρθηκε ἡ δυνατότητα τῆς διαφυγῆς. «Μὴ μὲ προτρέπετε εἰς φυγὴν, μάχαιρα θὰ διέλθῃ τὰς ρύμαις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν πόλεων τῶν χριστιανικῶν ἐπαρχιῶν. Ὑμεῖς ἐπιθυμεῖτε, ἐγὼ μετῆμφεσμένος νὰ καταφύγω... οὐχί! Ἐγὼ διὰ τοῦτο εἶμαι πατριάρχης, ὅπως σώσω τὸ ἔθνος μου... ὁ θάνατός μου ἴσως ἐπιφέρει μεγαλύτεραν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν ζωὴ μου...».

Αὐτὰ ἦταν τὰ λόγια του, λίγες ἡμέρες πρὶν συλληφθεῖ καὶ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀγχόνη, ἀνήμερα τοῦ Πάσχα τοῦ 1821.

Ὅσο γιὰ τὸν περίφημο ἀφορισμό, εἶναι ξεκάθαρο, ὅπως σημειώνει καὶ ὁ ἱστορικὸς Διονύσιος Κόκκινος, ὅτι ἐκδόθηκε «ὑπὸ τὴν δαμόκλειαν σπάθην τὴν κρεμασμένην... ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως». Μάλιστα, ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη ἀπὸ σύνοδο ἀρχιερέων καὶ λαϊκῶν τῆς Πόλεως, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Πατριάρχη, ὃχι ὅμως ἀποκλειστικά ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Ε΄.

Ἐνα μεγάλο κεφάλαιο τῆς συμβολῆς τῆς Ἐκκλησίας στὴ διατήρησι τῆς ταυτότητας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, εἶναι ἡ μερίμνὰ τῆς γιὰ τὴν παιδεία. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια, πού τὸ σκοτάδι τῆς ὑποδούλωσις κυρίεψε τὴ Βασιλεύουσα καὶ τίς λοιπές χριστιανικές ἐπαρχίες, ἡ Ἐκκλησία πάσχισε νὰ διατηρήσῃ ἀναμμένο τὸ φῶς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ νὰ ἀνακόψῃ τὸν πνευματικὸ μαρασμό. Στὸν ἀγῶνα αὐτό, πού ἐξελισσόταν ἄλλοτε φανερά καὶ ἄλλοτε κρυφά, πρωταγωνιστικὸ ρόλο εἶχαν οἱ ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια, μὲ τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς μοναχοὺς νὰ βρίσκονται στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς καλλιέργειας τῆς παιδείας, μᾶς καὶ εἰδικὰ τίς πρῶτες δεκαετίες μετὰ τὴν Ἄλωσι σχεδόν ὅλοι οἱ Ἕλληνες λόγιοι εἶχαν καταφύγει στὴ δυτικὴ Εὐρώπῃ. Δίκαια λοιπὸν ὁ Διονύσιος Κόκκινος ἀναφέρει ὅτι: «Ὁ παπὰς κάτω ἀπὸ τὸ ράκος τοῦ ράσου του κρατεῖ τὸ Ψαλτήρι καὶ πηγαίνει νὰ μάθῃ τὰ παιδιὰ νὰ διαβάζουν... Ὁ κλῆρος ὑπῆρξεν καὶ ὁ ὀδηγὸς τοῦ Ἔθνους καὶ τὸ στήριγμά του» (Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τ. Α΄, Ἀθ. 1956, σελ. 25,37). Καὶ ἄλλο τόσο δίκαια, ὁ Γέρος τοῦ Μοριά, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, σημειώνει ἐμφατικά: «[...] πρῶτος ὁ κλῆρος ἐφάνη εἰς τὸν ἀγῶνα μὲ τὸν σταυρόν καὶ μὲ τὴν σπάθην εἰς τὰς χεῖρας διὰ νὰ σώσῃ τὸ πλανημένον ποῖμνιον καὶ ὀδηγήσῃ αὐτό εἰς τὴν ἐλευθερίαν του φυσικῶς, πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς· αὐτὸς ἐφύλαξε τὰ γράμματα καὶ τὴν γλῶσσαν. [...] Τίς δὲ δύναται νὰ κατηγορήσῃ

τοιούτον θεόπεμπτον κληρον; Καί ὅμως μετά τήν ἀλλαγὴν τῆς Τουρκικῆς δυναστείας ὅ,τι θέλει κανεῖς λέγει καί γράφει [...] καί [...] εἶπαν πολλά ἐναντίον του».

Φαίνεται ὅτι αὐτός ὁ λόγος τοῦ Θεοδώρου Κολοκοκτρώνη δέν ἦταν μόνο γιά ἐκεῖνα τά χρόνια ἀλλά πρόκειται γιά λόγο διαχρονικό καί προφητικό, ἀφοῦ καί σήμερα κάποιοι ξεχνοῦν καί προσπαθοῦν νά παραποιήσουν τήν ἱστορία μᾶς ἀδιαφορῶντας ἢ διαγράφοντας τήν προσφορά τῆς Ἐκκλησίας στό Γένος καί στήν Παιδεία.

Τά “κοινά σχολεῖα”, ὅπως ὀνομάζονταν, ἦταν ἐκπαιδευτήρια τῆς πρωτοβάθμιας - στοιχειώδους παιδείας τά ὅποια φιλοξενούνταν στους νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν ἢ στά κελιά τῶν μονῶν. Οἱ μαθητές διδάσκονταν ἀνάγνωσι καί γραφή, χρησιμοποιώντας ὡς διδακτικά ἐγχειρίδια τά λειτουργικά βιβλία, ὅπως τήν Ὀκτώηχο, τό Ψαλτήριο καί τό Ὁρολόγιο.

Παράλληλα, ἥδη ἀπό τό 1454 εἶχε ἰδρυθεῖ στήν Κωνσταντινούπολι, ἀπό τόν Πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο, ἡ Μεγάλη του Γένους Σχολή, πού ἦταν οὐσιαστικά ἡ συνέχεια τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς πού λειτουργοῦσε τοῦς προηγούμενους αἰῶνες. Ἀπό τό ἔτος αὐτό ἡ Σχολή λειτούργησε σχεδόν ἀδιαλείπτως, παρέχοντας ὑψηλοῦ ἐπιπέδου μόρφωσι στους Ἕλληνες –καί ὄχι μόνο– μαθητές τῆς. Μεταξύ τῶν ἀποφοίτων τῆς περιλαμβάνονται οἱ γόνοι τῶν διαπρεπῶν Φαναριώτικων οἰκογενειῶν, πλῆθος Πατριαρχῶν καί Ὁρθοδόξων Ἱεραρχῶν, ὑψηλόβαθμοι ἀξιωματοῦχοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, μέχρι καί πολιτικοί του νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἀκολούθησε ἡ ἰδρυσι κα ἄλλων σχολῶν, ὑπό τί σκέπη πάντα τῆς Ἐκκλησίας, σέ περιοχές ὅπως ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Βέροια, ἡ Κοζάνη, τά Ἰωάννινα, ἡ Ἄρτα, ἡ Λάρισα, ὁ Τύρναβος, ἡ Δημητσάνα, ἡ Ἀθήνα, ἡ Πάτμος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Κύπρος, ἡ Τραπεζοῦντα, ἡ Ἀδριανούπολι κ.ἄ.

Ἡμερο-χρονολογία ὀρόσημο μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ἡ 12η Φεβρουαρίου τοῦ 1593, ὅταν ἡ Σύνοδος πού συγκροτήθηκε ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄ τοῦ Τρανοῦ προέτρεψε ὅλους τοὺς Μητροπολίτες νά ἰδρῦσουν κατά τόπους σχολεῖα καί νά ὑποστηρίξουν τήν παιδεία. «Ὡρισεν ἡ Ἁγία Σύνοδος, ἕκαστον ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ φροντίδα καί δαπάνην τήν δυναμένην ποιεῖν, ὥστε τά θεῖα καί ἱερά γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι, βοηθεῖν δέ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέλουσι διδάσκειν καί τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐάν τῶν ἐπιτηδείων χρεῖαν ἔχωσι». Ἡ ἀνωτέρω προτροπή σηματοδότησε τήν ἔναρξη μιᾶς συστηματικῆς προσπάθειας γιά τήν ἐκπαίδευσιν τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων.

Τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἀνθισαν, ἐπίσης, ὡς πνευματικά κέντρα τό Ἅγιον Ὅρος, τά Μετέωρα, καθώς καί πολλά διάσπαρτα μοναστήρια στόν ἐλλαδικό χῶρο, σέ πείσμα τῶν πολιτικῶν καταπίεσης πού ὑφίσταντο. «Γεννῶντας» σοφούς κληρικούς, ἱεράρχες καί νεομάρτυρες, τά κέντρα αὐτά κατάφεραν νά διαφυλάξουν τί μακραίωνη πολιτιστική κληρονομιά τοῦ Βυζαντίου καί νά ἐμπνεύσουν τούς ὑπόδουλους Ἕλληνες γιά τόν ἐπερχόμενο ξεσηκωμό, κατά τόν ὁποῖο ἀποτέλεσαν, ἐπίσης, καταφύγια γιά τούς ἀγωνιστές.

Εἰδική μνεία εἶναι χρήσιμο νά γίνει στήν Ἀθωνιάδα Σχολή, τήν ὁποία ἴδρυσε ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Ε΄ τό ἔτος 1749, στόν Ἅγιον Ὅρος. Ἄν καί τά μοναστήρια τήν ἐποχή ἐκείνη κάθε ἄλλο παρά οἰκονομική ἀνθιση γνῶριζαν, ἐντούτοις τέθηκε ὡς πρόταγμα ἡ διάδοσις τῆς ἐλληνικῆς παιδείας. Ἡ Ἀθωνιάδα δικαίωσε τίς προσδοκίες τῶν ἐμπνευστῶν της, καθότι γρήγορα ἀπέκτησε φήμη καί προσέλυσε μεγάλο ἀριθμό σπουδαστῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦταν καί ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός.

Ὁ πατρο-Κοσμάς, ὅπως τόν ἔλεγε ὁ λαός, τόν ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει ἀναγνωρίσει ὡς Ἅγιο, διακρίθηκε γιά τό ἱεραποστολικό του ἔργο στό ὑπόδουλο ἔθνος. Ὁ «παιδεύσας τό δοῦλον Γένος ἐνθέως καί συντρέξας εἰς τήν ἀνάστασιν τούτου» πραγματοποιοῖσε τέσσερις μεγάλες περιοδεῖες σέ σχεδόν ὅλη τήν Ἑλλάδα, κήρυξε τόν λόγο τοῦ Θεοῦ μέ ἀπλή καί κατανοητή γλῶσσα, καί παράλληλα ἐνίσχυσε τό φρόνημα τοῦ ὑπόδουλου γένους. Κατά τίς περιοδεῖες του, μάλιστα, ἴδρυσε περισσότερα ἀπό 200 σχολεῖα, καθώς «Καλύτερον, ἀδελφέ μου, νά ἔχης ἐλληνικόν σχολεῖον εἰς τήν χώρα σου, παρά νά ἔχης βρύσες καί ποτάμια».

Ὁ πατρο-Κοσμάς συγκαταλέγεται στούς χιλιάδες νεομάρτυρες τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ ὁποῖοι θυσιάστηκαν ὑπερασπιζόμενοι τήν πίστη τους καί μέ τί θυσία τούς αὐτή ἐνίσχυσαν τό φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί συνέβαλαν στή διατήρησις τῆς θρησκευτικῆς, ἀλλά καί τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας τους. Νεομάρτυρες γέννησε κάθε τόπος τοῦ σκλαβωμένου Ἑλληνισμοῦ, ἀπό τήν Ἄλωσι μέχρι τόν ξεσηκωμό καί τήν ἀπελευθέρωσι. Ἀρνούμενοι νά ἐγκαταλείβουν τόν Χριστό καί προτιμώντας νά ὑποστοῦν φρικτά βασανιστήρια καί τελικά τόν μαρτυρικό τους θάνατο, οἱ νεομάρτυρες καθιστοῦσαν ἑαυτούς ἀπτά παραδείγματα ἀντίστασης ἐνώπιον τοῦ δοκιμαζόμενου λαοῦ, κρατώντας ἀναμμένη τί φλόγα τῆς ἐλληνορθόδοξης συνειδήσεώς του καί ζωντανή τήν προσδοκία τῆς ἀπελευθερώσεώς του ἀπό τόν τουρκικό ζυγό.

Ἡ ἀπελευθέρωσις, ὅπως γνωρίζουμε, ἐπετεύχθη καί πάλι μέ θυσίες, καί μέ τήν Ἐκκλησία παροῦσα στήν πρώτη γραμμή τοῦ Ἀγῶνος. Τό ἐλληνικό ἔθνος

είχε πιά διασωθεί. Όμως δέν διεσώθη «εἰμὴ διὰ τῆς τοῦ χριστιανισμοῦ συμμαχίας», μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ ἐθνικός μας ἱστορικός Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος. Καί συμφωνεῖ μαζί του ὁ σπουδαῖος Γάλλος ἱστορικός Κάρολος Ντίλ, πού ἀποφαίνεται πῶς ἡ Ἐκκλησία «μαζί με τήν Ὁρθοδοξίαν, διεφύλαξε καί τήν ἑλληνική ἐθνικότητα καί τήν ἑλληνικὴν παιδείαν».

Ὅσα προαναφέρθηκαν, ἐνδεικτικά μόνο τοῦ καίριου ρόλου πού διαδραμάτισε κατὰ τήν Τουρκοκρατία ἡ Ἐκκλησία, ἐπαρκοῦν γιά νά στοιχειοθετήσουν τήν ἀρρηκτὴ σύνδεση τῆς Ὁρθοδοξίας με τὸ ἑλληνικὸ Γένος. Αὐτὴ ἡ συμπόρευση Ὁρθοδοξίας-Ἑλληνισμοῦ στό διάβα τῶν αἰῶνων ἔχει ἐγγραφεῖ πλέον στή συλλογικὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ μας. Ἡ πρόκληση ὅλων μας –πρόκληση καί εὐθύνη μαζί– εἶναι νά διατηρήσουμε αὐτὴ τὴ συνείδηση ἀναλλοίωτη καί νά μὴν ἐπιτρέψουμε νά ξεθωριάσει στίς νεότερες γενιές. Νά μὴν ἐπιτρέψουμε στὰ παιδιά καί τὰ ἐγγόνια μας νά ξεχνοῦν ὅτι στίς φλέβες μας κυλάει αἷμα μαρτύρων ὑπὲρ τῆς Πίστεως καί ἡρώων ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.